

Podporna gradiva za učitelje pri vključevanju otrok in mladostnikov iz ranljivih skupin

PODPORA MLADOSTNIKOM LGBTIQ+

Avtorji_ce:

Eva Margon Baloh, Društvo Legebitra

René Koradin, Društvo DIH – Enakopravni pod mavrico

dr. Maja Drobnič Radobuljac, Medicinska fakulteta, Univerza v LJ, Katedra za psihiatrijo

Urednica: **Kristina Bratina**

Jezikovni pregled: **Vera Jakopič**

Izdajatelj in založnik: **Zavod RS za šolstvo**

Predstavnica: **Jasna Rojc**

Urednica založbe: **Barbara Jarc**

Spletna izdaja

Ljubljana, 2025

Publikacija je brezplačna.

Publikacija je dosegljiva na: www.zrss.si/pdf/Podpora_mladostnikom_LGBTIQPlus.pdf

CIP

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

PODPORA MLADOSTNIKOM LGBTIQ+

Mladostniki v času odraščanja raziskujejo, spoznavajo in odkrivajo dele svoje identitete tudi v povezavi s spolom in spolnostjo. To odkrivanje je še posebej obremenjujoče za mlade, ki odkrivajo nenormativno spolno identiteto ali spolno usmerjenost (LGBTIQ+ mladostniki). Če je njihovo okolje (tudi šolsko) nesprejemajoče in nepodporno, se lahko razvije občutek izoliranosti, nesprejetosti, izpostavljenosti ali ogroženosti ter slabša samopodoba, težave v odnosih z vrstniki in odraslimi; posledično se lahko pojavijo stiske na področju duševnega zdravja. Stiske so lahko prisotne pred razkritjem doživljanja spolne identitete zaradi strahu pred potencialnimi nesprejemajočimi odzivi okolja, še posebej bližnjih in pomembnih drugih, pa tudi sošolcev in zaposlenih v šolah.

Za mladostnika so lahko **zelo boleče opazke in besedne zveze**, ki omalovažujejo osebe z nenormativno spolno identiteto. Sem uvrščamo primere, kadar otroci ali odrasli govorijo žaljivo ali posmehljivo o ljudeh, ki so istospolno usmerjeni, biseksualni ali transspolni, ali kadar uporabljajo spolno neprimerne šale. Tovrstno govorjenje izvira iz neznanja in predsodkov ter temelji na stereotipnih predstavah o LGBTIQ+ skupnosti. V takšnem okolju se lahko mladi, ki se prepoznajo kot del LGBTIQ+ skupnosti, počutijo izključene in nerazumljene, manj varne. Prav zato vprašanja, dvome in opredelitev o spolni identiteti ter spolni usmerjenosti iz previdnosti raje zamolčijo in se trudijo, da ne bi izstopali. V takšnem okolju se težje sprostijo, težje izrazijo svoje sposobnosti in težje vzpostavijo iskrene, varne odnose z drugimi.

Prepoznavna in razumevanje

Kratice LGBTIQ+ zajema spolne usmerjenosti in spolne identitete, kot so:

- **L** – lezbijka: ženska, ki jo spolno, telesno in/ali čustveno privlačijo ženske,
- **G** – gej: moški, ki ga spolno, telesno in/ali čustveno privlačijo moški,
- **B** – biseksualna oseba: oseba, ki jo trajno romantično, čustveno in/ali fizično privlačijo ljudje več kot enega spola,
- **T** – transspolna oseba: oseba, ki se ne poistoveti s spolom, ki ji je bil pripisan ob rojstvu,
- **I** – interspolna oseba: oseba, rojena z biološkimi spolnimi značilnostmi (kromosomi, hormoni, spolni organi), ki ne ustrezajo družbenim pričakovanjem tipične definicije za moško ali žensko telo,
- **Q** – kvir: oseba, ki se ne vidi kot izključno heteroseksualna ali se ne ujema s spolom, ki ji je bil določen ob rojstvu (beseda kvir se med mladimi pogosto uporablja kot sopomenka za kratico LGBTIQ+), in
- **plus (+)** kot simbol vključenosti tudi drugih identitetnih oznak.

Pojmi

Spolna usmerjenost je romantična oziroma čustvena in/ali seksualna privlačnost do enega ali več spolov. Je odgovor na vprašanje: »Kdo me fizično in/ali čustveno privlači v povezavi z mojim spolom?« Sem torej spadajo heteroseksualnost, homoseksualnost (lezbijke, geji), biseksualnost in drugo.

Spolna identiteta je osebno doživljanje lastnega spola. Če je spolna identiteta skladna s spolom, pripisanim ob rojstvu, govorimo o **cisspolnih identitetah** (moški, ženska), če pa s spolom ob rojstvu ni skladna, govorimo o **transspolnih identitetah** (transmoški, transženska, nebinarna oseba in drugo). Spolna identiteta je odgovor na vprašanje: »Kakšnega spola sem?«

Spolni izraz je način, kako oseba navzven izraža svoj spol z oblačenjem, vedenjem, govorico telesa, pričesko, glasom, navadami in drugimi oblikami samoprezentacije. Spolni izraz je lahko v skladu z družbenimi pričakovanji glede spola, pripisanega ob rojstvu, ali pa od njih odstopa. Je odgovor na vprašanje: »Kako svoj spol kažem navzven?«

Ravnanje

1. Ustvarjanje LGBTIQ+ varnega prostora

1.1 Vključujoče delovanje

Šolski prostor, tako kot tudi drugi javni prostori, je prežet z večinskimi družbenimi normami in prepričanji. Tudi na področju LGBTIQ+ tem ni nevtralen. Pogosto se predvideva in tudi komunicira, kot da so vsi učenci heteroseksualni (privlači jih nasprotni spol) in cisspolni (se poistovetijo s spolom, ki so ga dobili ob rojstvu). **Takšne predpostavke lahko pri LGBTIQ+ mladostnikih povzročijo občutek strahu ali nelagodja, saj se bojijo nesprejemanja in nestrpnosti.** Če o tem ne govorimo izrecno, LGBTIQ+ osebne okoliščine ostajajo tabu tema in učenci/dijaki, ki so del LGBTIQ+ skupnosti, prejmejo sporočilo, da je z njimi nekaj narobe.

Da bomo v razredu delovali vključujoče do učencev in dijakov z nenormativno spolno usmerjenostjo ali spolno identiteto, je pomembno, da kot **strokovni delavci preizprašujemo svoja morebitna negativna prepričanja in predsodke** do LGBTIQ+ skupnosti. Ti se lahko kažejo v nespoštljivosti in nepriznavanju obstoja (oboje sodi v polje homofobnega nasilja), na primer v neokusnih šalah o gejih in lezbijkah, stavkih kot »Nič nimam proti homoseksualcem, samo naj me pustijo pri miru.«, izrazih kot »peder, bolnik, moralni izprijenec« ali v neverbalni komunikaciji.

Naše delovanje in miselna naravnost morata biti usmerjena v to, da posameznika sprejemamo, mu omogočimo, da se v šoli razvija in da se počuti varen.

Pri pouku obravnavajmo vsebine, ki kažejo na sprejemajoč odnos do LGBTIQ+ skupnosti in drugih marginaliziranih ter manjšinskih skupin, na primer pri obravnavi identitete, pripadnosti skupini, spolu, spolnosti, spolne vzgoje in genetike, oblik družin, predsodkov, razlagi zgodovinskih obdobij in odnosov do manjšin. Ustvarimo prostor, kjer bodo lahko učenci in dijaki spraševali, podprimo jih pri ozaveščanju in preizpraševanju predsodkov do manjšin in marginaliziranih skupin. Skupaj z učenci/dijaki na primer poiščite simbole, ki predstavljajo različnost in spoštovanje vseh, ne da bi izpostavljali posamezno skupino, da ne bi nihče občutil, da je favoriziran, na primer pentlje in simboli, cvetovi različnih barv, raznobarvne nogavice, mavrična zastava. V knjižnici na primer

opremite prostor z gradivi, ki ponujajo priložnost za razumevanje različnosti, na vrata kabineta nalepite oznako »sprejemam različnost, drugačnost; sprejemam vse, ki se počutijo nesprejete; prostor za pogovor« in podobno.

1.2 Odzivanje ob pojavu nestrpnosti ali nasilja

Če se med učenci oziroma dijaki začnejo pojavljati homofobne in/ali transfobne opazke, komentarji ali celo (medvrstniško) nasilje, vedno opozorite na to in ravnajte **v skladu s Protokolom ob zaznavi in obravnavi medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih** ter po **Protokolu za ravnanje ob zaznavi in obravnavi spolnega nasilja in spolnega nadlegovanja v vzgojno-izobraževalnih zavodih** ali po **Pravilniku o obravnavi nasilja v družini za vzgojno-izobraževalne zavode**.

2. Kako se odzvati na razkritje?

Če se učenci/dijaki glede vprašanj spolne usmerjenosti in spolne identitete v razredu in v šoli počutijo varne in sprejete, lahko učitelja ali strokovnega delavca prepoznajo kot podporno osebo in se vam razkrijejo in/ali se na vas obrnejo z željo po pogovoru, podpori. Ko pride do razkritja, je pomembno, da:

1. za pogovor poiščete **ustrezen prostor** in si vzamete **dovolj časa**, nikakor se ne pogovarjajte na hodniku, med krajšimi odmori;
2. pogovor izpeljete **brez morebitnih osebnih stereotipnih prepričanj in/ali predsodkov** in kakršnih koli predvidevanj o temi, ki jo želi učenec ali dijak odpreti.

Poslušajte učenca oziroma dijaka in bodite pozorni na to, kaj vam sporoča. Na primer če do vas pride učenec in vam pove, da je biseksualen, je ključno, da ozavestite lastna stereotipna prepričanja in učenca ne začnete prepričevati ali nagovarjati z lastne perspektive.

Pri tem si pomagajte z razmišljanjem in komunikacijo, na primer:

- »Poslušam te brez obsojanja.«
- »Zanima me, kako se počutiš, kaj doživljaš.«
- »Kako se počutiš v razredu, si o tej temi že s kom spregovoril?«
- »Kakšni so bili odzivi v razredu, med prijatelji?«
- »Si se o tej temi pogovarjal s svojimi starši?«
- »Kaj te skrbi?«
- »Kako te lahko podprem kot učitelj?«
- »Kaj pričakuješ od mene?«

3. Če nečesa ne veste oziroma ne razumete, se o tem dodatno izobrazite, če je to le mogoče. **Učencev ne zasujte z vprašanji o tematiki, ne iščite informacij pri njih, zaželeno je, da znanje o vprašanjih spola pridobite drugje.** Učenca/dijaka vprašajte po osebnem doživljanju, po tem, kaj čuti, doživlja. Če imate občutek, da se na tematiko ne spoznate dovolj dobro, lahko učenca usmerite k odrasli osebi, ki se na to temo bolje spozna, na primer k svetovalnemu delavcu, ki je pridobil ustrezna strokovna znanja o LGBTIQ+ temah in delu z učenci in dijaki na tem področju.

V pomoč so vam lahko naslednje usmeritve:

- »Hvala ti za zaupanje. Priznam, da bi tudi sam potreboval več znanja, da bi te razumel in podprl.«

- »Predlagam ti, da skupaj stopiva do svetovalne službe, bova pogledala na spletu, kje lahko dobiš več informacij in oblik podpore.«

4. Z učencem/dijakom se pogovorite o zanj obremenjujočem doživljanju, občutkih, ki so prisotni v procesu razkritja ali razmišljanja o svoji spolni identiteti in spolni usmerjenosti, v okviru do sebe in v odnosih z njemu pomembnimi vrstniki in odraslimi.

Razbremenilni pogovor vodite s pomočjo usmeritev:

- »Kaj te najbolj obremenjuje v tem trenutku? Kaj te najbolj skrbi?«
- »Katere misli te zaposlujejo?«
- »Kako se počutiš, ko o tem govoriš?«
- »Kako si si do sedaj pomagal pri soočanju s stisko?«
- »Kaj bi ti v tem trenutku najbolj pomagalo? Kateri bi bil prvi korak, ki bi ga zmogel?«
- »Kakšna bi bila lahko reakcija staršev?«
- »Kdo ti navadno stoji ob strani, ko ti je težko?«
- »Predlagam, da razmišljava o korakih podpore in pomoči staršev, svetovalne službe ...«

5. Če se učenec/dijak razkrije kot **transspolna ali nebinarna oseba in od vas želi, morda zahteva, da uporabljate imena in zaimke, ki jih je izbral, si pomagajte s sporočili:**

- »Razumem in spoštujem tvojo željo. V šoli smo zavezani k naslavljanju vas učencev glede na uradne zapise v šolski dokumentaciji in v soglasju s tvojimi starši. Kar pa ne pomeni, da mislim, da tvoje doživljanje ni verodostojno.«

6. Vedno **preverite, komu se je učenec/dijak še razkril**, na primer sošolcem, učiteljem, staršem. Informacije o razkritju ne posredujte vsem, s katerimi prihajate v stik, ohranajte pravico do zasebnosti. Z učencem/dijakom se predhodno pogovorite o odnosu s starši in mnenju učenca/dijaka o možnih reakcijah staršev ob razkritju. Če učenec/dijak izrazi predvidevanje, da starši razkritja ne bodo dobro sprejeli, skupaj z njim razmišljajte o vzrokih za to. Podprite ga pri pogovoru s starši v procesu postopnega razkrivanja.

Pri tem si pomagajte z usmeritvami:

- »Si se že poskušal pogovoriti s starši?«
- »Kakšne bi bile lahko reakcije tvojih staršev ob razkritju? Kako bi reagirali sorojenci?«
- »Pripravljen sem s tabo izpeljati pogovor s starši.«
- »Kdo od bližnjih odraslih te lahko podpre v pogovoru s starši?«

Pomembno je, da ima učenec/dijak ob razkritju priložnost o tem govoriti z odraslo osebo v prostoru, ki je dovolj varen.

Sporočimo mu, da če se bo ob reakcijah staršev počutil ogroženo, naj stopi do svetovalne službe, pokliče klic v sili. Za učenca/dijaka je pomembno, da mu ponudimo kontinuiran prostor za pogovor, da dobi podporo odrasle osebe, na primer učitelja, svetovalnega delavca in tako naprej.

Refleksija prepričanj in skrb zase

Da bi ustvarili čim bolj varno okolje za učence/dijake, je pomembno, da razmislite o tem, kakšna prepričanja in sporočila v zvezi z LGBTIQ+ temami vas spremljajo, kakšne poglede imate na to in na čem so te perspektive utemeljene. V zvezi z manjšinskimi skupinami v družbi so naša prepričanja najpogosteje preprejena z različnimi stereotipnimi predstavami ali celo predsodki. **Da boste lahko podporni in vključujoči, je torej nujno, da se teh morebitnih lastnih izhodišč zavedate** in na podlagi tega v komunikacijo z učenci/dijaki vstopate asertivno in vključujoče.

Obstaja več izobraževanj za učitelje, nekatere lahko najdete v katalogu Katis. Poleg tega obstaja več priročnikov in informativnih publikacij o LGBTIQ+ tematiki, ki so na voljo na različnih nevladnih organizacijah.

Viri pomoči, podpore

- Če učenec doživlja (intenzivne) stiske na področju duševnega zdravja, se obrnite na **centre za duševno zdravje otrok in mladostnikov** povsod po Sloveniji. (<https://www.zadusevnozdravje.si/kam-po-pomoc/centri-za-dusevno-zdravje/otroci-in-mladostniki/>)
- **Psihosocialna svetovalnica za LGBTIQ+ osebe**, ki deluje v okviru društva **Legebitra**. Tja lahko po potrebi usmerite tudi učence, pogoj za vključitev je starost nad 15 let.
- Mlade lahko usmerite tudi na **redne aktivnosti Društva DIH, mladinskega centra Legebitra in aktivnosti drugih LGBTIQ+ nevladnih organizacij**. Te organizacije ponujajo redne aktivnosti za mlade LGBTIQ+ osebe; od medvrstniških podpornih skupin do socializacijskih aktivnosti.
- **Društvo DIH** ponuja brezplačne izvedbe vključujočih aktivnosti na šolah in mladinskih centrih na različne tematike.
- Pomoč učencem in dijakom: **TOM telefon, POSVET** – Center za psihološko svetovanje, Spletna svetovalnica **To sem jaz**.

LGBTIQ+ organizacije v Sloveniji

- [Društvo Legebitra](#)
- [Društvo DIH – Enakopravni pod mavrico](#)
- [Transfeministična iniciativa Transakcija](#)
- [Društvo Parada Ponosa](#)
- [Zavod Moja Mavrica](#)
- [Društvo Fršlus](#)
- [Športno društvo Out in Slovenija](#)
- [Društvo ŠKUC](#)